

PLANETARY
HEALTH
HUB NL

Reactie internetconsultatie Klimaatplan 2025-2035

5 december 2024

De Planetary Health Hub NL is een collectief dat zich inzet voor 1) Een exponentiële versnelling van de cruciale transitie naar een duurzame en gezonde maatschappij én zorgsector ('mitigatie'), en 2) Vergroting van onze gezamenlijke veerkracht door effectieve aanpassingsstrategieën in een snel veranderende wereld met steeds grotere crisisintensiteit ('adaptatie').

De Planetary Health Health Hub NL is begin 2022 opgericht door zorgprofessionals waaronder artsen, verpleegkundigen, wetenschappers en studenten.

In dit document geven we een reactie op het concept-Klimaatplan 2025-2035 vanuit het gedachtegoed van planetaire gezondheid. Onze gezondheid is onlosmakelijk verbonden met de gezondheid van al het leven op aarde. Het is daarom belangrijk dat al het beleid voldoet aan de GROEN-checklist:

- Generatietoets: levert deze beslissing een duurzamere wereld op voor onze ((achter-)klein-)kinderen?
- Rechtvaardig: verkleint deze beslissing de kansenongelijkheid in de samenleving, en sluit het niemand uit?
- Overtuigend: draagt deze beslissing bewezen bij aan gezondheid en welzijn van mensen?
- Ecologisch: heeft deze beslissing een zo klein mogelijke negatieve impact op het milieu, of is deze gunstig voor het milieu en de biodiversiteit?
- Noodzakelijk: hebben we dit echt nodig, is het beter dan 'niets doen', hergebruik of een groener alternatief?

In het algemeen kan gesteld worden dat het Klimaatplan leidt aan *carbon tunnel vision*, een term die in 2022 is geïntroduceerd (Achakulwisut, P. et al, 2022, It's time to move beyond carbon tunnel vision, SEI Perspectives) om aan te geven dat de andere ecologische crises m.b.t. verontreiniging (water, lucht, bodem) en biodiversiteitsverlies op de achtergrond raken. Uiteraard gaat dit plan over klimaatneutraliteit, maar in alles moet ook worden stilgestaan bij de andere ecologische crises.

We hebben onze reactie ingedeeld in een aantal hoofdstukken.

1. De term ‘plan’ suggereert concrete acties, maar dit plan leest als een ambitie

Dit Klimaatplan leest als een ambitiedocument. Om in 2050 klimaatneutraal te kunnen zijn, hebben we scherpe doelen en afspraken nodig. Tussendoelen voor 2040, doelen voor sectoren, duidelijke normering, bindende uitfasering van vervuilende technologieën, realistische plannen voor decarbonisatie van iedere sector, stabiele subsidies en beprijzing, zodat inwoners en ondernemers weten waar ze aan toe zijn. Zonder zekerheid trapt iedereen op de rem, zoals we recent hebben kunnen zien met de beleidsaanpassingen rondom saldering van zonnestroom en de verplichte warmtepomp. Op p.27 staat dat het kabinet hecht aan stabiel en voorspelbaar beleid; breng dat in de praktijk!

In het plan wordt gesteld dat er géén tussendoel voor 2040 worden vastgelegd. Wij adviseren juist wel een tussendoel vast te leggen. Dit moet een ambitieus tussendoel zijn, waarmee we ruimte scheppen voor ‘de laatste loodjes’; die zullen het lastigst zijn. Bovendien is het met onze historische CO₂-uitstoot en onze rijkdom rechtvaardig om sneller tot klimaatneutraliteit te komen dan landen die deze voordelen niet hebben. Dit is in lijn met het advies van de Wetenschappelijke Klimaatraad om een Europees reductiedoel van 90-95% in 2040 vast te leggen.

2. Waak voor een te grote rol van koolstofverwijdering t.o.v. mitigatie

Het hele Klimaatplan hinkt op twee gedachten als het gaat om de rol van koolstofverwijdering. Op p.4 gaat het nog over behoedzame inzet ervan, maar op p.48 wordt emissiereductie aangehaald als “voorheen de kernfocus van het klimaatbeleid.” Emissiereductie móet de kernfocus van het klimaatbeleid zijn en blijven. We kunnen ons niet veroorloven de mitigatie te verminderen, in de hoop dat de nog niet uitontwikkelde technieken voor succesvolle schaalbare koolstofverwijdering op tijd klaar zullen zijn – én er voldoende ruimte is om die koolstof op te slaan.

3. Klimaatrechtvaardigheid concreet maken, ook in Caribisch Nederland

Heel goed dat het burgerberaad er komt! We adviseren dit vaker te herhalen, bijvoorbeeld iedere vijf jaar, om inclusiever te zijn, en om – net zoals het Klimaatplan iedere vijf jaar wordt aangepast, nieuwe inzichten uit de maatschappij mee te kunnen nemen.

In het algemeen vallen ons twee omissies op in het Klimaatplan als het gaat om rechtvaardigheid:

1. Het Klimaatplan benoemt het principe ‘de vervuiler betaalt’, maar er wordt niet concreet gemaakt hoe er ‘progressief’ om wordt gegaan met het belasten/beprijzen van uitstoot van de rijkste inwoners (waarvan we weten dat die vele malen meer CO₂-uitstoot hebben dan de rest van de bevolking).
2. In het Klimaatplan staat niets over Caribisch Nederland! Op welke manier gaan we daar de klimaatdoelen halen?

4. Economie, gelijke speelvelden industrie en luchtvaart

Op p.10 van het Klimaatplan staat dat de Nederlandse economie de maatschappij ‘laat meeprofiteren’. Een economie zonder maatschappij is niets, dus de economie moet ten dienste staan

van onze maatschappij. Financiële prikkels moeten zo staan, dat ze leiden tot een gezonde samenleving, en dat de lasten en baten eerlijk verdeeld worden.

Internationaal 'gelijk speelveld' voor industrie: willen we dat?

Het Klimaatplan stelt op p.39 dat een 'zo goed mogelijk gelijk speelveld – op mondiaal en Europees niveau' voor de industrie belangrijk is. Het Klimaatplan geeft vervolgens geen concrete plannen om dat gelijke speelveld te bevorderen. De vraag is welke kant je op moet bewegen om het gelijk te maken, en of we dat in Nederland wel willen; een gelijk speelveld waarin andere landen zich niet houden aan spelregels als veilige arbeidsomstandigheden en het niet vervuilen van de leefomgeving is per definitie geen gelijk speelveld. Wil Nederland hiermee concurreren, dan leveren we in op onze eigen gezonde leefomgeving. Hoe kan onze industrie zo innoveren dat we als Nederland/Europa ons welzijn in een gezonde leefomgeving als exportproduct kunnen presenteren?

Daarnaast is het wellicht ook het meest rendabel om productie te verplaatsen; deze week werd een studie gepubliceerd waaruit blijkt dat staalproductie in Nederland economisch niet rendabel is door energiekosten (Schellekens & Fernandez, Energie wordt in Nederland te duur voor staalproductie, ESB, 3 dec 2024). In Spanje zijn die energiekosten veel lager, en draaien de staalfabrieken nu al volledig op elektriciteit.

Landelijk gelijke speelvelden voor bedrijven en vervoerswijzen

Regelgeving moet in lijn worden gebracht met het principe 'de vervuiler betaalt', zodat er binnen Nederland een gelijk speelveld ontstaat waarin het duurzaamste aanbod het goedkoopst is, en het aantrekkelijk is om te verduurzamen. In het Klimaatplan ontbreken plannen om dit te realiseren. Denk aan:

1. Vrijstellingen en grootverbruikerstarieven van de energiebelasting afschaffen.
2. Accijns heffen over kerosine, net als andere fossiele brandstoffen.
3. BTW heffen op vliegtickets, net als op treintickets.

5. Wonen, isolatie, duurzame warmte

Het Klimaatplan schenkt terecht veel aandacht aan de verduurzaming van woningen, en aan kwetsbare groepen met energiearmoede. Helaas ontbreken nog de concrete plannen, terwijl de nieuwe Europese Richtlijn energieprestatie van gebouwen EPBD IV hier wel veel handvatten voor biedt, én eisen aan stelt. Wij pleiten, met het oog op planetaire en humane gezondheid, en rechtvaardigheid, voor:

1. Wijken met veel energiearmoede moeten met voorrang geïsoleerd worden, waarbij bewoners worden ontzorgd en niet met extra kosten worden geconfronteerd.
2. Ondersteun kwetsbare huishoudens meer via beleid gericht op de verhuurders.
3. De ISDE-subsidies moeten binnen één categorie (bijvoorbeeld isolatieglas) momenteel binnen twee jaar worden ingezet; dat is voor veel mensen niet haalbaar, omdat zij alleen stap voor stap kunnen investeren (bijvoorbeeld eerst de kozijnen aan de voorkant, en een paar jaar later die aan de achterkant). Verleng deze periode.
4. Daar waar warmtenetten mogelijk zijn, moeten deze zo snel mogelijk worden gerealiseerd. Warmtenetten zijn een collectieve voorziening, en deze moet in collectieve handen zijn om tot acceptabele kosten voor de eindgebruiker te leiden.
5. Stimuleer ook warmteopslag, waar mogelijk, bijvoorbeeld in nieuwbouwwijken.

6. Onderzoek het meenemen van het energielabel van de eigen woning in de inkomstenbelasting; progressief belasten van een laag label bij hoog inkomen en vermogen (met uitzonderingen voor monumenten, al is ook daar te verduurzamen).
7. Stel warmtepompen wel weer verplicht bij woningen die niet in een warmtenet-geschikte wijk staan, en stimuleer kennisontwikkeling bij installateurs en onderhoudsmonteurs. Houd subsidies in stand voor de lange termijn.
8. Weer inefficiënte verwarmingstechnieken van de markt.
9. Voer een vergunningstelsel in voor haarden en kachels, en faseer de open haard uit (met maar 10% rendement en de grootste CO- en fijnstofuitstoot). Open haarden kunnen omgebouwd worden naar een dichte kachel met meer dan 70% rendement.
10. Hanteer voor de lange termijn stabiel beleid m.b.t. zonnepanelen en thuisbatterijen. Er is nog steeds enorm potentieel voor zonnepanelen op woningdaken, en dit is een methode om zonneparken zoveel mogelijk te voorkomen, en daarmee milieudruk te beperken.

6. Zorg en gezondheid

Heel goed dat er in het Klimaatplan op meerdere plekken aandacht is voor de gezondheidsgevolgen van de klimaatcrisis en ook voor de klimaatimpact van de zorgsector (p.10, p.11-12, p.52). Op p.70 wordt benoemd dat andere ministeries betrokken moeten worden. Het ministerie van VWS wordt hier niet genoemd, maar we bepleiten dat dit wel noodzakelijk is. De gebouwen, energiegebruik en transport in de zorgsector vallen weliswaar binnen de sectoren genoemd in het Klimaatplan, maar de klimaatimpact bijvoorbeeld van geneesmiddelen en andere chemische producten is met 40% van het totaal een niet te negeren impact (Steenmeijer et al, 2022, Het effect van de Nederlandse zorg op het milieu, RIVM-rapport 2022-0127). Ook valt op dat voeding geen sector is in het Klimaatplan, terwijl klimaatvriendelijke, gezonde en betaalbare voeding, en het tegengaan van voedselverspilling, ontzettend belangrijk zijn in deze transitie.

Daarnaast willen we nogmaals de nadruk leggen op de gezondheidsbaten van de transitie die we doormaken; relateer iedere beleidsmaatregel aan de impact op de volksgezondheid (*health in all policies*)!

7. Kernenergie past niet bij de doelstellingen

In het Klimaatplan wordt sterk geleund op de bouw van nieuwe kerncentrales. Opvallend genoeg strookt dit niet met de onderliggende doelstellingen:

1. We hebben energiebehoefte op korte termijn: het plan stelt op p.33 dat kernenergie in 2040 bijdraagt aan diversificatie van de energiemix, maar recente projecten in o.a. het VK en Frankrijk laten zien dat de bouw van kerncentrales extreem uitloopt. Bestemmingsplannen en vergunningsprocedures gaan daar nog aan vooraf.
2. We hebben behoefte aan regelbaar vermogen, om in afwezigheid van zon en wind elektriciteit op te wekken: kerncentrales zijn moeilijk op- en af te schakelen.
3. We hebben behoefte aan goedkope elektriciteit: kernenergie is de enige energiebron die de afgelopen decennia duurder is geworden (Lazard, 2024, Levelized cost of energy+, LCOE+). Daarnaast verdubbelt de kWh-prijs als de centrales maar de helft van de tijd draaien (International Energy Agency & Nuclear Energy Agency, 2020, Projected Costs of Generating Electricity). Daarmee wordt concurreren met zon- en windenergie nog lastiger, en is het dus ook de vraag of er investeerders zijn die überhaupt een kerncentrale willen financieren. En als er een investeerder komt, dan is er extra stimulans om de kerncentrale vollast te laten draaien, om de investering zo snel mogelijk terug te verdienen. Ook kan het inbrengen van kerncentrales in de energiemarkt ook zorgen voor een slechter klimaat voor

investeringsbeslissingen voor innovaties die wél duurzaam regelbaar vermogen kunnen leveren.

4. We willen onafhankelijker worden in onze energievoorziening: veel uraniummijnen zitten in landen met geopolitieke en geo-economische spanningen. Ook is uranium niet circulair te maken / terug te winnen. Tot slot blijft er altijd radioactief afval over, met de bijbehorende risico's en met verstrekkende verplichtingen voor het veilig bewaren.

8. Huidige vleessector past niet binnen planetaire grenzen, en niet binnen onze landsgrenzen

Onze veestapel is extreem groot. Deze past niet binnen de planetaire grenzen; er is veel uitstoot (o.a. methaan), veel landgebruik (één derde van Nederland, en nog veel meer landbouwgrond buiten ons land voor het veevoer, waarvoor ook ontbossing plaatsvindt), door de grote hoeveelheden dieren is er ook een groot risico op uitbraken van zoönosen, en door het laag houden van grondwaterstanden verdroogt het veenweidegebied, waardoor nog meer uitstoot ontstaat. Waarom doen we dit? Het draagt niet bij aan onze gezondheid (de zoönosen niet, maar grote vleesconsumptie ook niet). Het draagt relatief weinig bij aan onze economische welvaart (slechts een paar procent), en de sector wordt ook nog eens ruim gesubsidieerd. Slechts een kwart van het vlees dat we in Nederland 'produceren', consumeren we zelf.

In het Klimaatplan wordt (op p.41) veel verwacht van *technofixes*: het afvangen van emissies uit stallen heeft tot nu toe nog nooit de theoretische uitstootreductie bewerkstelligd.

In lijn met de doelstellingen voor de eiwittransitie, pleiten we voor een verkleining van de veestapel. Duidelijk en stabiel beleid, zodat boeren weten waar ze aan toe zijn. Er liggen veel kansen voor meer plantaardig boeren, zie bijvoorbeeld <https://nederlandveganland.nl/>.

9. Mobiliteit de juiste kant op sturen

Op p.58 van het Klimaatplan worden bij de personenauto's twee uitgangspunten benoemd: 1. Belangrijk dat de kosten gelijk verdeeld worden over elektrische en brandstofauto's, en 2. We streven naar een stabiele opbrengst van autobelasting op de lange termijn. Beide uitgangspunten bevreedden ons. Waarom wordt hier niet teruggerepen op een van de rechtvaardigheidsprincipes: de vervuiler betaalt? Financiële prikkels om minder te rijden (kilometerheffing voor elektrische én brandstofauto's, accijnsverhogingen voor brandstofauto's) zijn pas een eerlijke manier om kosten te verdelen.

Voor een circulaire samenleving is het ook belangrijk dat er minder auto's komen. Dat vereist ander reisgedrag, minder auto-afhankelijkheid, en daarvoor is meer en beter openbaar vervoer nodig. In het Klimaatplan is dat op p.44 en p.57 wel heel summier aangestipt. Wat gaat de Rijksoverheid doen om lokale overheden en provincies hierin te laten investeren? En hoe wordt de trein weer een aantrekkelijker vervoersmiddel voor forenzen?

Hetzelfde geldt voor de fiets. We fietsen gelukkig veel in Nederland (ook goed voor de gezondheid), maar toch is nog 30% van de ritten korter dan 5km een autorit (cijfers uit 2016/2018: Harms L. en Kansen M., 2018, Fietsfeiten, Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid). Een stabiel beleid voor versterking van spoorwegen en fietspaden, en alleen behoud (dus geen uitbreiding) van het bestaande autowegennet, komt de klimaattransities en de gezondheid ten goede.